

Четвртог јула поподне Насер Орић се вратио из Хашког трибунала у БиХ као слободан човек. На сарајевском аеродрому сачекали су га као “хероја” његови саборци. Они су сада још уверенији - неко више, неко мање - како имају разлога да буду задовољни након ослобађајуће пресуде Орићу коју је донело петочлано Жалбено веће Хашког трибунала, тим пре што ни Тужилаштво БиХ до сада није показало ни најмање воље да оптужи неког од “Орићеваца” за ратне злочине над Србима на подручју Сребренице и Братунца. С друге стране, коначна хашка пресуда Орићу представља још једно копање по живим ранама породица жртава пострадалих у “ослободилачким” акцијама Орићевих јединица и сребреничким затворима. И, наравно, то је пресуда која ће још дуго лежати на савести свих оних који савести још имају и који су могли да учине више да пресуда буде сасвим другачија. А кључни фрагменти те пресуде - којом се поништава првостепена пресуда изречена једино због Орићевих пропуста да спречи злочине над српским заточеницима у сребреничким затвором којим је господарила локална Војна полиција - застрашујући су и опомињући.

Помиловање

“Жалбено веће примећује да ни за једног од главних починилаца није утврђено да је био припадник Војне полиције или да је био директно подређен Насеру Орићу. Претресно веће је закључило да је човек ‘на челу’ Војне полиције после 27. новембра 1992., Атиф Крџић, био њему подређен. Утврђено је да је Атиф Крџић, који није био оптужен пред овим Међународним судом, одговоран за кривична дела убиства и окрутног поступања почињена између децембра 1992. и марта 1993. Из овога следи да је Претресно веће закључило да је онај Орићев подређени који је одговоран за кривична дела за која је Орић проглашен кривим био Атиф Крџић(...) У овом предмету Претресно веће није идентификовало ниједног припадника Војне полиције осим Крџића, који је суделовао у почињењу кривичних дела за која је Насер Орић проглашен одговорним, чак ни пуким помињањем да припадају Војној полицији (...) Након што је размотрило првостепену пресуду у целини, Жалбено веће нашло је тек мањи број генералних закључака без било какве индикације о томе да ли се они и како се односе на било какав облик кривичне одговорности Атифа Крџића по Статуту Међународног суда. Ти раштркани фрагменти не дозвољавају Жалбеном већу да закључи по којој основи је Претресно веће закључило да је једини подређени Насеру Орићу који је идентификован као одговорни подређени и

кривично одговоран. А такав налаз био би потребан како би се утврдила кривица Насера Орића. Из тих разлога Жалбено веће закључује да је Претресно веће погрешило кад није решило питање тога да ли подређени Насеру Орићу сноси кривичну одговорност” - овако, дакле, гласи један од кључних делова ослобађајуће пресуде Насеру Орићу (1). Истине ради, овој пресуди делимично противљење изразила су двојица од пет судија, Волфганг Шомбург и Ли Дакун, при чему је Шомбург издвојио мишљење. Но, ништа више за сада не знамо о њиховим разлозима.

У наставку разматрања, судије су закључиле да у инкримисаном периоду за који је, да напоменемо, утврђено да је Орић био де јуре надређени Крџићу - Орић истовремено није и де факто одговоран по принципу тзв. командне одговорности ! “Жалбено веће примећује да, иако је такав закључак био нужен да би се Насер Орић прогласио кривим, Претресно веће није донело никакав експлицитни закључак о томе да ли је Насер Орић знао или имао разлога да зна за наводну кривичну одговорност Атифа Крџића за злостављање српских заточеника. Свеобухватно читање Првостепене пресуде открива тек неодређене изјаве на темељу којих се не могу извући никакви закључци. Потешкоћа у проналажењу потребних закључака Претресног већа изгледа да произлази из начина на који је Претресно веће приступило том питању у Првостепеној пресуди. Уместо да испита Орићево знање или разлоге да Насер Орић зна за наводно кривично понашање властитог подређеног, Претресно веће је целу своју анализу концентрисало на знање Насера Орића о самим злочинима, које није физички починио Атиф Крџић, његов једини идентификован одговорни подређени. Жалбено веће сматра да су знање о кривичним делима и знање о нечијем кажњивом понашању две различите ствари, и чињенично и правно гледано. Иако се закључак о знању о нечијем кажњивом понашању може, овисно о околностима, извести из знања о кривичним делима, Жалбено веће констатује да Претресно веће није извело такав закључак. Уместо тога, његово испитивање ограничило се на знање Насера Орића о злочинима почињеним у заточеничким објектима, баш као и сам закључак Претресног вијећа. Жалбено веће сматра да пропуст Претресног већа да донесе закључак о томе да ли је Насер Орић знао или имао разлога да зна да се Атиф Крџић, његов једини идентификовани одговорни подређени, спремао да изврши или је извршио кривично дјело, представља правну погрешку (...) Ове грешке стога обеснажују одлуку Претресног вијећа да Насера Орића прогласи кривим за пропуст да спречи наводно кажњиво понашање свог подређеног у вези са злочинима почињеним над српским заточеницима између децембра 1992. и марта 1993”, закључило је Жалбено веће [\(2\)](#).

Разматрајући Орићеву одговорност у погледу дужности да казни злочине у сребреничком мучилишту у периоду од 24. септембра до 16. октобра 1992. године, Жалбено веће одбацило је и тврдњу Тужилаштва да је Насер Орић могао бити проглашен кривим на основу односа надређени-подређени између њега и неидентификованих стражара без обзира на њихову припадност Војној полицији. “Такав однос не ставља се на терет у оптужници (...) Жалбено веће констатује да је једини

припадник Војне полиције којег је Претресно веће идентификовало пре него што је Насер Орић над њом преузео ефективну контролу, био њен командир Мирзет Халиловић. Никада није закључено да је Мирзет Халиловић био Орићев подређени. Будући да нема ниједног другог војног полицајца који је могао починити неки злочин у притворском објекту пре 27. новембра 1992., чак и ако претпоставимо да је Орић имао дужност да казни, та се дужност ни на кога није односила”, закључило је Жалбено веће. На крају, судије су констатовале и то да ни Тужилаштво, ни Орићева одбрана не позивају на понављање судског поступка. “Шта више, Тужилаштво није било у стању да укаже ни на један доказ, додатни или већ у првостепеном спису, који иде у прилог његовим тврдњама да подређени Насеру Орићу сnose кривичну одговорност и да је он знао или имао разлога да зна да су они помагали и подржавали злочине над заточеним Србима”, закључује се у пресуди (3).

Пропусти и/или мрље на савести

Овако је, дакле, Жалбено веће “подерало” ионако “сакату” оптужницу Хашког тужилаштва, те озбиљно наружило Претресно веће које се ни само није превише трудило да разјасни нејасноће које пред судије изнело Тужилаштво током трајања суђења. Елем, ко је само мало пажљивије пратио ток суђења, могао је да примети да докази и сведоци које је Тужилаштво изабрало, представило и извело - нису тако убедљиво теретили Орића. Нарочито су биле гротескне ситуације у којима су поједини сведоци Тужилаштва говорили о оптуженом у суперлативу, а посебно је потресно што су два сведока на главном претресу фактички изменили кључне делове својих исказа, у којима су првобитно теретили Орића.

Даље, изгледа да Тужилаштво није посветило довољно времена припреми сведока, а да су судије Претресног већа знале да покажу вишак толеранције у ситуацијама када су Орићеви браниоци дискредитовали саме жртве. Упечатљив пример представља унакрсно испитивање Славке Матић, мајке Снежане и Гордане Матић које су силоване па убијене у Бјеловцу у децембру 1992. године у нападу муслиманских снага из Сребренице. Орићеви браниоци су инсистирали у више наврата како наводно није реч о цивилним жртвама само зато што су се имена две несрећне девојке нашла у једном од војних спискова Војске РС. Није много помагало ни објашњење Славке Матић да оне нису биле војно ангажоване и простодушно образложење да су се тада многи пријављивали у војну евиденцију само ради ситних погодности у општој неимаштини. Но, као што је познато, ни разарање Бјеловца, нити једна једина жртва у том и у другим селима - нису нашла места у пресуди. Можда и зато што се ни неки од хашких истражитеља нису превише трудили да уверљиво обраде доказни материјал. Један од преживелих сведока напада Орићевих јединица на Кравицу на Божић 1993. године, сусрет са хашким истражитељима имао је још 2000. године. “Рекао сам им све што сам

знао о нападу, али истражитеље је интересовало само да ли сам видео Орића у Кравици и ништа друго”, каже данас Миле Миловчевић, мештанин Кравице, који се спасао тако што се извукао из села непосредно пред масакр, прешавши на леву обалу Дрине. “Запомагање мештана чуло се километрима, а од вриске и јаука се ледила крв у жилама”, присећа се овај човек (4).

Није, дакле, велико чудо ако су на исти начин, као неименовани хашки истражитељ у Кравици, радили и остали истражитељи: уместо да постепено граде пирамиду одговорности ка Насеру Орићу, своје истраге почињали су тако што су одмах и на сваком месту тражили директне доказе против Орића, брзо одустајући ако не остваре своје намере. Баш као да је сребренички “Газда” остављао сведоке живе и здраве намерно само да би их хашки истражитељи касније пронашли.

С друге стране, власти РС и Србије дуго су запостављале своје обавезе да доказе о злочинима Орићевих јединица доставе много пре него што је Трибунал приводио крају истражне радње. Још након изрицања првостепене пресуде Никола Малбашки опором је приметио на овом месту да су “ власти РС и Србије показале недопустиво низак ниво политичке и правне активности, иако су својим деловањем могли да, што политичким лобирањем на стратешком плану, што давањем ваљанијих доказа, укључујући и мање конфузне сведоке, ‘помогну’ Трибуналу на тактичком нивоу и приморају га да изрекне колико-толико праведнију пресуду” (5). Другим речима, док су српске надлежне институције очекивале да Хашко тужилаштво стално држи иницијативу, дотле су се истражитељи тог Тужилаштва понашали како је ко мислио да треба: или ништа нису радили, или нису радили темељно у време кад су нешто чинили. Част ретким изузецима.

Начелник Одељења за истраживање ратних злочина у Секретаријату РС за сарадњу с Хашким трибуналом Јанко Велимировић тврди, пак, да су из Србије и РС упутили Хашком тужилаштву веродостојне доказе против Насера Орића, али да је кључне доказе Тужилаштво одбацило. “Наш Секретаријат је доставио бројне доказе о командној одговорности и директном Орићевом учешћу у злочинима над Србима, али Хашко тужилаштво је сузило оптужницу против Орића и теретило га за догађаје за које је било најмање доказа. Одмах смо видели да је оптужница на климавим ногама: она је сведена на затворе у Сребреници. Тужилаштво није желело да узме сву документацију и доказе које им је доставио Секретаријат и друге институције из РС, тврдећи да се ради о фалсификатима. У јулу 1995. године у Сребреници су пронађени оригинални документи и хард-диск рачунара преко којег су слали све телеграме и одржавали везе са Тузлом и командом у Високом. Из тих телеграма се види све што је рађено, јер се у одлуци о доделама ‘златних љиљана’ подробно објашњава због чега је неко заслужио одликовање и све се поклапа са злочинима на терену. Али, то није било довољно тужилаштву. Рецимо, Хакија Мехољић је тврдио да Орић њему никада није био

командант, а ми смо доставили доказе из којих се види да је Мехољић био командир чете подређен Орићу. Тужилаштво је то одбацило, тврдећи да је реч о фалсификатима. Осим тога, у образложењу пресуде стоји и да је потешкоћа за суд била та што није преведена доказна документација коју смо доставили”, каже данас Велимировић, питајући се “зашто је Тужилаштву представљао проблем да се ангажују преводиоци, који ионако раде у Трибуналу” (6). Но, као што се могло видети из рада Тужилаштва, њима је проблем представљало много шта, па се може поставити и контра-питање: “зар је проблем био надлежнима у РС да ангажују своје преводиоце”? Кад су већ “одмах видели да је оптужница на климавим ногама”...

За разлику од власти РС и Србије, власти у Федерацији БиХ много озбиљније су схватиле своју “мисију” да по сваку цену одбране свог “хероја”. И данас можемо чути непотврђене приче на подручју Братунца о томе како су “тајни емисари” својевремено стизали из Сарајева и Тузле до оних који би могли бити потенцијални сведоци против Орића, дајући им “пријатељске савете” да “пазе шта причају”, без обзира што неки од њих нису ни учествовали у акцији заузимања Сребренице у јулу 1995. године, а други том приликом нису окрвавили своје руке. У чаршијским причама могло се чути да је ту било и неоправданог страха и “размене услуга” путем уцена, али ништа од тих навода није званично потврђено. Даље, још увек се могу чути чак и приче о наводној “куповини” сведока, али ни оне, погађате већ - нису потврђене. Ипак, ни Хашко тужилаштво, а ни надлежне домаће институције нису се превише трудили да испитају све те наводе.

С друге стране - на овом месту смо већ једном то навели и сада само понављамо - “надлежни” у Федерацији БиХ су будно пазили да неко од Орићевих потчињених случајно не прекрши својеврсни “завет ћутања” унутар “братства” сребреничких ратних вођа у криминалу и злочинима (7). Одбрани је на располагању била сва инфраструктура коју су контролисале власти у Сарајеву, а тој власти очито је било у интересу да Орић буде одбрањен по сваку цену. Може се рећи да на то јасно указује објашњење Ибрана Мустафића које је добио од послератног директора бошњачке тајне службе АИД Кемала Адемовића. „Ибране, отвараш најтеже питање на земаљској кугли које се зове Сребреница. Не чини то. Убиће те“, навео је Мустафић Адемовићеве речи пошто је намеравао да «отвори питање Сребренице» након рата. Према истом извору, јасно је и да су неугодни сведоци против Орића уклоњени много раније, попут високог војног функционера и Мустафићевог пријатеља Хамеда Салиховића. «Да је Салиховић требао одговарати за ратне злочине, сигурно не би био у атентату убијен. Очито, убијен је као један од кључних потенцијалних сведока», закључује Мустафић, подсећајући да је Салиховић убијен исте вечери 11. маја 1995. године када је Мустафић чудом преживео атентат. Но, до данас нема ама баш никаквог објашњења из Хашког тужилаштва о томе зашто Карла дел Понте и њени сарадници нису узели у обзир Мустафићево сведочење у поступку против Орића. Из Тужилаштва се чак нису удостојили да дају коментар на ослобађајућу пресуду Орићу.

«Карла дел Понте је монструм. Она је намерно направила фарсу од свега, јер је Насера Орића оптужила за убиство шест цивила у логору у Сребреници и за уништавање сточног фонда. Није хтела да га оптужи за 3000 зверски ликвидираних Срба на том подручју», каже данас некадашњи потпредседник Савеза логораша РС Славко Јовичић-Славуј, који је био међу првима који су схватили да надлежни у РС морају највише радити на прикупљању доказног материјала по хашким правилима, ако се жели судска казна за Орића. «Када је вођен првостепени поступак против Орића, тадашњи премијер РС Драган Микеревић није хтео да помогне Савезу логораша РС. Месец дана сам провео са истражитељима Хашког трибунала у Сребреници и нисам могао да нађем пет 'нормалних' сведока који би могли да потврде све оно због чега је оптужен Орић», присећа се Јовичић (8).

Микеревић данас каже да Јовичићеви наводи представљају «глупости» и да је он «потпуно безвезан човек» (9). Остали «надлежни» нису се уопште изјашњавали, сем да, наравно, дигну глас против хашког помиловања Насера Орића. «Сада се у РС диже кука и мотика од политичара, невладиних организација, удружења грађана и појединаца да кажу да је ово срамно, али сви би требало да се преиспитају шта су урадили да помогну да се Орић изведе пред суд и осуди, јер је он ратни злочинац», опомиње Јовичић. Поред Јовичића на недовољан ангажман «надлежних институција РС и Србије» у Орићевом хашком случају упозорила је још једино Борачка организација РС.

Уместо закључка

Пред крај ове опоре приче није тешко закључити да, након хашког помиловања Насера Орића, пут ка међунационалном помирењу Срба и Бошњака у БиХ никада није био даљи. Такође, није тешко приметити да су Срби у РС изгубили и оно мало поверења које су имали у Хашки трибунал, посебно у тамошње Тужилаштво. Поверење у институције РС надлежне за прикупљање доказа о ратним злочинима над својим сународницима, Срби су у великој мери повратили у последњих три године, када су те институције знатно озбиљније почеле да схватају своје дужности и обавезе. То је, наравно, касно да би се могло значајније утицати на исход хашких оптужница, али није касно за процесуирање одговорних за злочине «Орићеваца» у Суду БиХ, односно у Тужилаштву БиХ за ратне злочине. Но, како у том Тужилаштву очигледно мањка воље за подизање оптужница не само против Орићевих подређених (10), него и против других злочинаца над Србима, удружења породица српских жртава у последњих годину дана највише наде у процесуирање злочина над Србима полажу у Тужилаштво Србије за ратне злочине.

То Тужилаштво поседује професионални и морални кредибилитет за процесуирање злочина у региону; примера ради, то Тужилаштво је прво и једино до сада подигло прву оптужницу за масакр над војницима ЈНА приликом мирног повлачења из Тузле 15. маја 1992. године - а предмет «Тузланска колона» један је од најзначајнијих за Србе у РС - а вероватно би и више учинило да су им доступне све оне особе из Федерације БиХ које Срби у РС терете за ратне злочине над својим сународницима. Утолико пре, међутим, јавности у РС је неразумљив - најблаже речено - политички захтев Драгана Марковића званог «Палма» да «буде замрзнут рад српског Тужилаштва за ратне злочине након ослобађајућих пресуда Насеру Орићу и Рамушу Харадинају» (11)!? Уместо да буде обрнуто - да тај новопечени «релевантан политички фактор» пружи подршку удружењима српских страдалника из РС у намери да правду пронађу преко Тужилаштва у Београду - од поменутог Марковића чули смо «поруку» која неодољиво подсећа на политичку праксу до пре неколико година, чије смо одјеке на хашки случај Насера Орића већ поменули у овом тексту.

Зато се ваља понадати да ће Марковића уразумити његови политички партнери тако што би га, за почетак, љубазно замолили да се окане «паментних» изјава попут наведене, а - за крај - и да се ограде од политичког захтева на којем би му могао позавидети једино бошњачки политички врх у Сарајеву. Јер, за тај политички естаблишмент би, свакако, било најпожељније да се, након Хашког тужилаштва, кривичним прогоном одговорних припадника Изетбеговићеве Армије РБиХ за ратне злочине над Србима не бави више нико, а посебно не Тужилаштво Србије за ратне злочине. Уосталом, бошњачки политичари су бурно поздравили ослобађање Насера Орића, по ко зна који пут уверавајући своје сународнике како није само Орић «невин», већ и низ других «малих» и «великих» команданата јединица АРБиХ чији су припадници починили «мале» и «велике» злочине над Србима и Хрватима. Хашки трибунал до сада им је углавном давао за право, али би било сасвим изопачено да то (ин)директно чине и српски политичари, па макар и неразумевањем потребе за правдом за којом трагају удружења и породице српских страдалника у последњем рату у БиХ.

Фусноте:

1. Сажетак пресуде Насеру Орићу, објављен на сајту [www. icty.org](http://www.icty.org)
2. Исто.

3. Исто.

4. дневни лист «Фокус», Бањалука, 4.7.2008.

5. Никола Малбашки: «Хашка фарса с освртом на параноју» објављен на www.nspm.org.yu

6. интервју Јанка Велимировића за дневник «Пресс РС», 5.7.2008.

7. Слободан Дурмановић: «Случај Насера Орића - нови прилози» објављен на www.nspm.org.yu

8. дневни лист «Глас Српске», Бањалука, 4.7.2008.

9. Исто.

10. Од више десетина пријављених припадника АРБиХ за злочине над Србима на ширем подручју Сребренице и Братунца - према извештају који је МУП РС поднео Тужилаштву БиХ пре две и по године - до данас је осуђено само једно лице. Наиме, припадник ТО Власеница Веиз Бјелић осуђен је у својству стражара у логору «Штала» у муслиманском селу Роваши - тек након што се споразумео с Тужилаштвом и признао да је у више наврата силовао једну српску заточеницу и омогућавао другим муслиманским војницима да силују и муче српске заточенике у «Штали» (то је и дословно била шталска просторија «преуређена» у «затвор», а невероватно је подсећала на злогласни логор «Лапушник» које су држали припадници самозване ОВК на Космету, оп.а.). Овај случај обилује одлично обрађеним доказним материјалом, тим пре што је силована Анђа Обрадовић више пута сведочила. Зато је пресуда Бјелићу изгледала више него извесна и чекала га је казна већа барем за четири године од оне коју је добио након споразума о признању кривице, а кажњен је на шест година затвора. Још је интересантније што је у својој изјави у споразуму о признању кривице Бјелић готово сву кривицу свалио на себе самог, иако се из изјаве коју је дао у својству осумњиченог могло приметити да је о свему што се догађало у «Штали» био добро обавештен и командант тог логора Ферид Хоџић, који

је након рата обављао дужност министра у неколико влада Тузланско-подрињског кантона у Федерацији БиХ као истакнути кадар СДА. Хоџић је оптужен заједно са Бјелићем, а његов предмет је раздвојен од Бјелићевог након што је овај признао кривицу. Судски поступак је у току.

11. Велики број штампаних и електронских медија у РС и Србији пренело је ову Марковићеву изјаву, тако да ценимо да је непотребно наводити све изворе. Уосталом, ни сам Марковић није демантовао ту изјаву; шта више, поновио је то исто барем још једанпут.